

OHI

KIRJOITUKSIA
KUOLEMASTA
JA SEN
VIERESTÄ

toimittaneet

CARMEN BALTZAR & AURORA LEMMA

WSOY

OHI

– kirjoituksia kuolemasta
ja sen vierestä

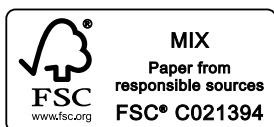
toimittaneet

Carmen Baltzar ja Aurora Lemma

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Tämän esseekokoelman valmistumista ovat tukeneet
Arma Alliance, Koneen Säätiö ja Taiteen edistämiskeskus.

© ESSEISTIT JA WSOY 2021

ISBN 978-951-0-47492-1

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

PAINETTU EU:SSA

Sisällys

Esipuhe 7

Niillas Holmberg: Jäljettömyyden jälki 12

Maija Butters: Antroposeenin kuoleman paradoksit 28

Maryan Abdulkarim: Kuolematon sielu 46

Warda Ahmed: Toisinaan matka voi kestää vain
hetken 56

Laura Eklund Nhaga: Musta surma, musta elämä 74

Ndéla Faye: Ketjureaktio 88

Saara Hannus: Puoliksi tyhjä 102

Teo Ala-Ruona: Kummitukselleni 116

Aurora Lemma: Lasarus 134

Olga Palo: Baby Join Me in Death 150

Carmen Baltzar: Erilaisia kuolleita, kuolevia ja
kuolevaisia 170

Iida Sofia Hirvonen: Ikuisen elämän kirous 194

Esipuhe

ME KIRJAN TOIMITTAJAT olemme ystäviä ja keskustelemme usein keskenämme kirjoista. Ihanista, kamalista, kaikenlaisista. Bell hooksin *Rakkaus muuttaa kaiken* kuuluu ehdottomasti ensimmäiseen ryhmään. Puhuessamme eräänä iltana Hooksin ajatuksista aloimme pohtia, kuinka ihanaa olisi koota ihailemiamme ihmisiä kirjoittamaan rakkaudesta. Jatkaessamme keskustelua päädyimme jatkuvasti toiseen suureen ja pelottavaan aiheeseen: kuolemaan. Käsissäsi tai korvissasi on nyt kuolema-aiheinen kokoelma, mutta aihe olisi yhtä hyvin voinut olla rakkaus, koska nämä kaksi suurta ja mahtavaa eivät millään pääse toisiaan pakoon.

Kuolemasta on julkaistu paljon kirjoja. Monet aihetta käsittelevät teokset keskittyvät ihmisyksilöiden näkökulmaan ja menetyksen käsittelyyn. Tämä ei ole sellainen kirja. Halusimme tarkastella kuolemaa laajemmasta näkökulmasta, osana kaikkea elollista elämää ja sen syklisyyttä. Meidän lähtökohtamme oli, että kaikilla on aiheesta jotain sanottavaa. Jokainen, jolla on kuukautiset, käy elämä-kuolema-elämä -syklin läpi kehossaan kuukausittain. Parisuhteen päät-

tyminen on eräänlainen kuolema. Suomessa asuva kokee talven, joka tuntuu kaiken elollisen kuolemalta, ja kevät sen jälkeiseltä jälleensyntymältä.

Kun istuimme ja keskustelimme, millainen kuolemaa käsittelevä tekstikokoelma voisi parhaimmillaan olla, tulimme siihen tulokseen, että se on väistämättä vajavainen. Se, ettei kuolemasta voi sanoa mitään kovin tyhjentävää, on kuitenkin myös lohduttavaa, ja meidän näkökulmastamme anteeksiantavaa.

Yhtä paljon kuin se, mitä valitsemillamme kirjoittajilla oli aiheesta sanottavana, meitä kiinnosti se, mitä kavahdamme yhä, vaikka yritämme mennä kohti. Tätä kokoelmaa voi siis yhtä hyvin lukea rivien välistä kuin riveiltä. Meidän elävien kirjoitukset kuolemasta menevät aina enemmän tai vähemmän ohi.

Kuoleman pohdiskelu on nykyisin länsimaissa ulkoistettu filosofeille, teologeille ja uskonnollisiin konteksteihin. Sen arkitodellisuus taas on ulkoistettu hoitoalan työntekijöille, hautausurakoitsijoille ja kuolema-doulille. Emme ole koostaneet tämän kirjan kirjoittajalistaa näiden kuoleman asiantuntijoiden joukosta, vaan pyysimme mukaan kirjoittajia, joiden tapaa katsoa maailmaa kiinnosti meitä.

Vain muutama viikko tämän projektin aloittamisesta kuolema trendasi aiheena tavalla, jota emme olleet Suomessa kasvaneina aiemmin nähneet. Tämä johtui koronapandemian rantautumisesta Eurooppaan. Suomen suurin päivälehti alkoi julkaista päivittäisiä kuolleisuuslukuja – asia, jota media ei ole

koskaan aikaisemmin tietävästi tehnyt. Yleinen pelon ja epäluulon ilmapiiri kieli siitä, että moni oli omaan ruumiiseen kohdistuvan, täysin oman hallinnan ulkopuolella olevan intensiivisen kuolemanpelon kanssa tekemisissä ensimmäistä kertaa.

On luonnollista, että ihmisten pelko ja sen tuoma suojelevuetti keskittyvät itseen ja lähimmäisiin. Ei siis ollut yllätys, että kiinnostus pandemiaan väheni huomattavasti, kun huomasimme, etteivät sen vaikutukset ole Suomessa yhtä dramaattiset kuin muualla maailmassa. Kirjoitushetkellä koronarokotusten patentit ovat vielä voimassa ja monien köyhimpien maiden rokotusluvut hyvin alhaisia. Pandemian alkuaikojen puheet samassa veneessä olemisesta on tältä osin unohdettu.

Toisaalta pandemia on kuitenkin osoittanut ihmisten kyvyn yhteistyöhön ja järjestäytymiseen tavalla, jota oli vaikea kuvitella sitä ennen. Vaikka lehdissä on kirjoitettu sääntöjä vastustavista ihmisistä, totuus on, että suurin osa ihmisistä noudatti sääntöjä, vaikka se ei ollut heille mukavaa, ja suurin osa kynnelle kykenevistä on käynyt rokotuksissa. Ihmiset ovat osoittaneet empatiaa ja välittämistä pienillä ja suurilla teoilla, esimerkiksi käymällä kaupassa riskiryhmäläisten puolesta ja perustamalla yksinasuvia auttavia vapaaehtoisryhmiä.

Aikana, jolloin dystopiat kalpenevat todellisuuksille, toivosta voi joskus olla vaikea pitää kiinni. Maapalloa ja ihmiskuntaa tällä hetkellä kohtaavat

vaikeudet vaikuttavat liian suurilta ja mahdottomilta ratkaistaviksi. Pandemian ajan yhteistyö ja politiikka jättää paljon toivomisen varaan, mutta on toisaalta näyttänyt, että kykenemme ajattelemaan itseämme pidemmälle. Ilman sitä muutos ei ole mahdollinen. Meidän utopiamme on nykyistä todellisuutta kollektiivisempi ja empaattisempi, ja sellaiseen suuntaan olemme tällä kokoelmalla pyrkineet. Kuinka meidän sitten lopulta käykään, kuolemassa on aina mahdollisuus uuteen alkuun.

4.11.2021

Carmen Baltzar ja Aurora Lemma

*Kun vanha luonnonihminen kuolee tänään,
me tiedostamme, että hänen mukanaan saattaa katketa
jonkin taidon tai tiedon vuosituhansia sukupolvelta
toiselle siirtynyt ketju.*

Jäljettömyyden jälki

NIILLAS HOLMBERG

Nuorena menehtymistä on kai aina pidetty kohauttavampana ja surullisempana asiana kuin ”vanhuuteen” kuolemista. Puhutaan ennenaikaisuudesta, sanotaan sen olevan epäreilua ja luonnotonta.

Ei enää.

Syy on arkun koossa.

Tai ehkä se olen vain minä, joka näkee toisin. Sellaisena asia näyttäytyi minulle kymmenen vuotta sitten, kun istuin mierasjärveläisen Ville-Ristenin muistotilaisuudessa. Ville-Risten oli meille läheinen perhetuttu, käsistään taitava *ahku*¹, joka ehti vaatetta isäänikin, vaikkeivät he olleet toisilleen sukua. Olkoonkin, ettei minulla ollut mitenkään erityisen henkilökohtaista suhdetta vainajaan, olin surun... mitä? En murtama tai lamaannuttama. Päinvastoin: istuin surun stressaannuttamana, ja kun lopulta lähdin seurakuntatalolta kotiin, lähdin surun hoputtamana.

Tässä kohtaa lukija, joka pitää nuorena nukkumista vanhuuskuolemaa pahempana asiana,

---

¹ pohjoissaam. áhkuu (mummo, muori)

ounastellee minun havahtuneen paniikinomaiseen pakkomielleeseen ehtiä ”elää” ennen kuin on liian myöhäistä. Niin se tavallaan olikin. Kyse ei kuitenkaan ollut kiireestä haalia mahdollisimman paljon kiksejämäinettalapsenlapsia, vaan havahtumisesta siihen, että Ville-Ristenin sukupolvi on kurotellut kättään ojentaakseen viestikapulaa. Samaan aikaan minä ja valtaosa ikätovereistani olemme kuluttaneet vähiin käyvää aikaa pyydystääksemme jokeen heijastuvaa kuuta.

OLEN SYNTYNYT AKANVIRTAAN – kahteen suuntaan virtaavaan veteen. Olen kasvanut keskellä riutuneen alkuperäiskulttuurin elvytystyötä ja samaan aikaan edelleen jatkuvaa rakenteellista pakkosulauttamista valtakulttuuriin. Perinteille annettiin teko-hengitystä: päiväkotij- ja koululapsia vietiin milloin minkäkin ukon tai ahkun kotipihaan tai erämaahan. Meille näytettiin, että näin sitä on kalaverkkoa paikattu, näin niitä kenkäheiniä on pehmitetty, tästä voi olla teille vielä hyötyä!

Mutta kun Helsinki ja Oslo huusivat *time is money* ja opetussuunnitelma iskosti ihmisen sisimpään ärsyttävää, paljonpuhuvaa kilpailuyhteiskunnan kielikuvastoa, kuten viestikapula, ei mikään tuntunut typerämmältä kuin verkonriekaleiden ja heinien näprääminen. Adoptoin isoäidiksi olohuoneessa saarnaavan toosan (vai adoptoiko se minut?), joka opetti haluamaan tenavatähdeksi, kuuluisaksi näyt-

telijäksi, pop-idoliksi. Siitä kasvatuksessa nimittäin on paljolti kyse, haaveista ja toiveista. Mitä lasta opetetaan haluamaan elämässä, elämältä?

Vaan juuri kun näyttää siltä, että hegemoninen kolonialismi ennättää maaliin ja jäytää jalan ja maan välisestä nyöristä sen viimeisenkin säikeen poikki, mitä tapahtuukaan?

Maa alkaa sykkiä ihmisen sisässä.

Teini-iän loppukaarretta hiihtävä saamelaisnuori havahtuu selittämättömään tarpeeseen vaihtaa kapeat Fischerit leveisiin metsäsuksiin ja päästä *juomustamaan*² keskelle kaamostalvea. Mutta mitenkäs se verkko korjattiinkaan?

Vuosien kertyessä ne suonissa kuohuvat mettäveret ovat kuitenkin enemmän ja enemmän selitettävissä olevaa laatua. Sen sijaan, että ostaisin kaupasta nautanlihaa tai tofua, haluan omavaraisempaa elämää, haluan kalastaa sukuni ikimuistoista kalajärveä, haluan oppia tuntemaan sukumaideni jokaisen hillajängän jokaisen kaistaleen. Haluan pärjätä. Alkaa takaisin ottaminen, tämä elinikäinen prosessi. Mitä enemmän känsiä ja ikävuosia kertyy, sitä harvemmin enää näkyy tamperelaiskaverilta ostamaani italialaista tweed-takkia metsävaatteiden päsmäröimässä eteisessäni.

Taustalla hymisee arvomaailma, joka keikahdetuaan on mullistanut tarpeet. Vaikka netistä löytyy jotain kaikesta, eivät Google, YouTube ja Wikipe-

---

² Jääverkkokalastus

dia pysty kertomaan, mistä kohtaa kotikoskea lohi nappaa öiden alkaessa elokuun taitteessa hämärtää, minkälaiseen vieheeseen, millä vedenkorkeudella ja missä vedenlämmössä, mihin aikaan vuorokaudesta ja millä säällä. Nämä asiat tietää kaksi ihmistä koko maailmassa. Kumpikin tarpoo seitsemänkymmenen ikävuoden tuolla puolen.

SIINÄ MISSÄ NUOREN arkku on usein vainajalle mitoitettu, saattaa ikäihmisen hautaan mahtua lukematon määrä porukkaa. Sen näköisenä asiain tola minulle Ville-Ristenin hautajaisissa valkeni. Kun vanha luonnonihminen kuolee tänään, me tiedotamme, että hänen mukanaan saattaa katketa jonkin taidon tai tiedon vuosituhansia sukupolvelta toiselle siirtynyt ketju.

Siinä. Tämä on kuolemaa.

Paniikki on valmis ja toimintasuunnitelma selkeä: tietoa on omaksuttava häthätää niin paljon kuin mahdollista; kalastus, metsästys, keräily ja käsityöt resurssi-ihmisten opissa ovat prioriteetti numero yksi.

Vai ovatko sittenkään? Turha nimittäin kuvitella, että se olohuoneessa kortteeria pitävä ei-enää-toosa-vaan-taulu olisi närkästynyt ja lähtenyt nokka pystyssä kävelemään. Tuo pölyttävä saarnasmies on toki paljastunut kauppamieheksi, mutta kun sukumailla harjoitettavat perinteiset elinkeinot on Suomen (ja Norjan) valtion toimesta osin kriminalisoitu ja luonnonvarat näivetetty, ei todellinen omavaraisuuskaan

tunnu oikein mahdolliselta. Kaikenlaista on ostettava rahalla. Kauppamies seisoo vakaila jaloilla.

Vertauskuvat sikseen, hetkeksi. Valveutunut nuori, joka haluaisi säilyttää esivanhempiensa kulttuuriperimän ekologisine elintapoineen, ei voi vain hylätä kulutusyhteiskuntaa ja palata luontoon. Ei ainakaan jos haluaa torjua ekstraktivistisia maankäyttöhankkeita ja puolustaa kaikkea sitä, minkä luokse haluaisi palata! Puolustautuakseen olisi näet osattava käyttää tiedotusvälineitä, olisi lähdettävä ehdokkaaksi milloin kunnallisvaaleihin, milloin saamelaiskäräjävaaleihin, olisi painostettava opetushallitusta sisällyttämään tiedot alkuperäiskansasta osaksi kansalaisille tarjottua yleissivistystä. TV:n sulkeminen ei ole enää ratkaisu, ajattelee kaukosäätimestä kanavapainikkeen suttuisaksi kuluttanut nuori aikuinen. Olisi päivittäin soluttauduttava sisään ja muutettava ohjelmatarjontaa sisältä käsin. Tehtävä on myrkyttävän vaikea, sillä onnistuminen tuntuu kysyvän absoluuttista omistautumista. Puolustetaan kodin hiljaisuutta sitten puhumalla politiikkaa, juridiikkaa tai silkkaa pääomaa, taistelu kysyy aina tietynlaista itsekolonisaatiota. On omaksuttava ja läpikotaisin hallittava toinen kielikäsitys (maailmankuva), on sopeuduttava vieraaseen arvomaailmaan, säädettävä puheen taajuus sellaiseksi, että sanat osuvat ja uppoavat.

Jos kaiken tämän läpikäynyt lohikäärmeenkesyttäjä löytää vielä tiensä takaisin kotiin, ymmärtääkö maa enää hänen puhettaan?

Maayhteyden lahoaminen olisi liian iso menetys. Minäkin, kalastaja-taiteilija, siis hylkään ajatuksen täyspanostuksesta ja käyskentelen päivittäin joen molemmilla puolilla. Lapsuudesta tuttu ulkoinen ristiriita on nykyisin integroitunut sisäiseksi ambivalenssiksi: minua ei enää revitä kahteen suuntaan, vaan minä itse harpon sekä pohjoiseen että etelään, samalla askeleella.

En enää olekaan akanvirrassa – minä olen se virta.

KESÄKUUSSA 2018 JÄRJESTETTIIN Utsjoella eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunnan kuulemistilaisuus, jossa eri intressiryhmät ajoivat kukin asiaansa. Paikalla oli myös Tenon kiinteistönomistajat ry:n puheenjohtaja. Kyseinen yhdistys koostuu lähinnä eteläsuomalaisista porvareista, jotka vaativat itselleen samoja oikeuksia Tenon lohestukseen kuin on joki-laakson pitkäaikaisilla saamelaisvuilla. Yhdistyksen puheenjohtaja Veikko Rintamäki valitteli kokouksessa kunnan ja paikallisten vastahakoisuutta yhdistyksen jäsenistöä kohtaan, vaikka he ovat ostaneet Tenon rantaa ja investoineet kuntaan miljoonia euroja.

Seuraavaksi puheenvuoron otti Utsjoen pitkäaikainen kunnallispoliitikko ja rakennusmestari Aulis Nordberg. Hän latoi pöytänsä sellaisia sanoja, joita Utsjoella muistellaan vielä vuosisadan puolikkaan päästä. Havainnollistaakseen paikallisuuden merkitystä saamelaisalueesta puhuttaessa hän ensin muistutti, että vaikka hän on perheineen asunut

ympäri vuotisesti Utsjoella yli neljäkymmentä vuotta (toisin kuin kesämökkeilijät), on hän edelleen ulkopuolinen ja hyväksynyt sen.

”Ja keitä niitä maita on ostettu?” Nordberg puhuteli Rintamäkeä. ”Hädänalaisessa tilassa olevilta köyhiltä saamelaisilta. Ja mitä tulee omistajuuteen, ei saamelaisilla ole samanlainen käsitys maiden omistamisesta kuin teillä. Näillä ihmisillä on vanhastaan semmoinen käsitys, että nämä maat on heillä vain lainassa.”

Jos totta puhutaan, niin edellä olevaan sitaattiin pitäisi laittaa puheen katkeamista ilmaisevia piste-kolmikkoja ja ajatusviivoja, sillä etelän pohatta Rintamäki ei kestänyt kuulla Nordbergin suorasekäistä puhetta vaan sopersi väkinäisesti päälle kuin vieraan oikeuskäsityksen hämmentämä rahamies ainakin.

Rintamäen näkemys maailman rakennepalikoista ei tuosta avartunut. Huvilanomistajista ne, jotka vastoin maan tapoja ovat alkaneet omia lähirantoja itselleen päästämättä paikallista kalastajaa enää tutulle heittokivelleen, jatkanevat valitsemallaan linjalla.

Vaan mitä tarkoittaa käsitys siitä, että maat ovat vain lainassa? Jos katsotaan saamelaisten kotiseutualuetta Suomen valtionrajojen sisäpuolella, siitä 90 prosenttia on ns. valtion maata. Kuitenkin saamelaiset ovat vastoin yleistä käsitystä käyttäneet maita yksityisoikeudella ja suorittaneet sitä vastaavaa veronmaksua vuosisatojen ajan. Oikeushistoriallisessa valossa saamelaisilla on siis ollut käyttömaihinsa

omistusoikeutta vastaava oikeus, eikä virallista näyttöä omistusoikeuden siirtymisestä kansallisvaltioille ole vaatimuksista huolimatta näkynyt.

Juridista positiota ei kuitenkaan pidä samastaa arkikokemuksellis-ekosofiseen maailmankuvaan, johon Nordberg viittasi.

Aina ei ole hyvä mennä sanomaan, miten muualla mihinkin suhtaudutaan, mutta jos itse olen saanut lainaksi vaikkapa veneen, käytän sitä vaistomaisesti huolellisemmin kuin omaa venettäni. Oman veneeni saatan jättää valkamaan hiekkaisenakin, mutta lainaveneen huuhton tarpeen mukaan aina ennen palautusta. Haluan, että lainattu on entisellään, kun oma aikani sen parissa on ohi. Syyn luulisi olevan itsestään selvä: minä en ole viimeinen, joka lainatavaraa tarvitsee.

Kun maa- ja metsätalousministeri Jari Leppä piipahti Utsjoella keskustelemassa Tenon kalastusrajoitusten vaikutuksista kesällä 2017, hän kertoi, kuinka vaikuttanut oli Utsjoen maisemista. Beaska Niillas Ellos Deatnu -ryhmästä kiitti kehuista mutta huomautti samaan hengenvetoon: ”Sille on syynsä, miksi maisemat on edelleen kauniit katsella.”

Kun valtion virkamiehet päättävät hakkauttaa inarilaisen ikimetsän, joka valtion mielestä on valtion omaisuutta, ei lainakäsityksestä ole tietoaakaan. Toiminta näyttäytyy ontologisen solipsismin manifestaationa: Olemassa olen vain minä, minun tajuntani. Kun minä kuolen, maailma loppuu, joten miksi en...

MONIÄÄNINEN ESSEEKOKOELMA KUOLEMASTA

IHMISET JA AJATUKSET OVAT
KESKENERÄISIÄ KUOLEMAN EDESSÄ

Ohi tarkastelee kuolemaa osana kaikkea elollista elämää ja sen syklisyyttä. Kokoelman teksteissä ihmetellään ikuista elämää tavoittelevia piilaakson vampyyreita, etsitään sielun paikkaa ruumiista ja kiedotaan yhteen yksilökeskeisyys, kuolemattomuuden harha ja ekokatastrofi. Vaikka kirjoittajat pyrkivät teksteillä kuolemaa kohti, se karkaa tarkkoja määritelmiä ja kuvauksia. Meidän elävien kirjoitukset kuolemasta menevät aina enemmän tai vähemmän ohi.

www.wsoy.fi
KL 84.2
ISBN 978-951-0-47492-1

ABDULKARIM
AHMED
ALA-RUONA
BALTZAR
BUTTERS
EKLUND NHAGA
FAYE
HANNUS
HIRVONEN
HOLMBERG
LEMMA
PALO